

МАКТАБГАЧА АДАБИЙ ТА'ЛИМДА ТОПISHMOQLAR VA TEZ AYTISHLARNING АҲАМИЯТИ. ULAR USTIDA ISHLASH YO'LLARI

Sariqboyeva Z.

Andijon davlat pedagogika instituti maktabgacha ta'lim nazariyasi kafedrası o'qituvchisi

Tayanch so'zlar: topishmoqlar, maktabgacha ta'lim, adabiy ta'lim, kognitiv rivojlanish, tilni o'zlashtirish, ijodiy fikrlash.

Ключевые слова: загадки, дошкольное образование, литературное образование, познавательное развитие, овладение языком, творческое мышление.

Key words: riddles, preschool education, literary education, cognitive development, language acquisition, creative thinking.

Kirish. Erta bolalik ta'limi umrbod o'rganish uchun asos yaratadi va topishmoqlar kabi qiziqarli tadbirlarni o'z ichiga olgan holda bu jarayon sezilarli darajada yaxshilanishi mumkin. Javoblarini aniqlashda zukkolikni talab qilish uchun ataylab ifodalangan savollar yoki bayonotlar sifatida aniqlangan topishmoqlar kognitiv va lingvistik rivojlanishning turli jihatlarini rag'batlantiradi.

Ushbu maqolada topishmoqlarning maktabgacha adabiy ta'limdagi o'rni ko'rib chiqiladi va o'qituvchilar uchun ularni samarali kiritish uchun amaliy usullar keltirilgan.

Muhokama va natijalar. Kognitiv rivojlanish. Topishmoqlar bolalarni tanqidiy va mantiqiy fikrlashga chorlaydi. Piagetning kognitiv rivojlanish nazariyasiga ko'ra, yosh bolalar operatsiyadan oldingi bosqichda bo'lib, ular xotira va tasavvurni rivojlantira boshlaydilar. Jumboqlar muammoni hal qilishni rag'batlantirish va qiziqarli, o'ynoqi fikrlash orqali xotirani saqlashni kuchaytirish orqali ushbu bosqichga mos keladi.

Ijodiy fikrlash. Jumboqlar xayoliy fikrlashni talab qiladi, bolalarni turli nuqtai nazar va echimlarni o'rganishga undaydi. Ushbu ijodiy jarayon erta

ta'limda juda muhimdir, chunki u moslashuvchan fikrlash va moslashuvchanlikni rag'batlantiradi.

Jumboqlarni guruh faoliyatiga birlashtirish.

Kunning topishmoqlari: qiziqish va munozarani rag'batlantirish uchun har kuni yangi topishmoq bilan boshlang.

Interaktiv o'yinlar: o'rganishni qiziqarli va interaktiv qilish uchun topishmoqqa asoslangan o'yinlardan foydalaning, masalan, topishmoq ovchilari.

Tengdoshlarning o'zaro ta'sirini rag'batlantirish.

Guruh faoliyati: bolalar birgalikda jumboqlarni yaratadigan va ehadigan kichik guruhlarni tashkil qiling, jamoaviy ish va muloqotni rivojlantiring.

Topishmoq muammolari: bolalar o'zlarining topishmoqlarini sinfga taqdim etishlari mumkin bo'lgan do'stona musobaqalarni o'tkazing.

Ota-onalarning ishtiroki. Uyga topshiriqlar: bolalarning ota-onalari bilan hal qilishlari uchun oddiy topishmoqlarni uyga yuboring, bu esa oilani o'rganishga jalb qiladi. Topishmoq bukletlari: ota-onalar uchun uyda foydalanish uchun topishmoqlar bukletlarini yarating, sinfdan tashqari uzluksiz o'rganishni rag'batlantiring.

Topishmoqlar va tez aytish maktabgacha adabiy ta'limning muhim tarkibiy qismidir. Ular yosh bolalarning kognitiv, lingvistik va ijtimoiy rivojlanishida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Bu erda ularning ahamiyati va maktabgacha ta'lim sharoitida ular ustida ishlash usullari chuqur ko'rib chiqiladi:

Maktabgacha adabiy ta'limda topishmoqlar va tez aytish ning ahamiyati.

1. Tilni rivojlantirish:

- Lug'at tuzish: topishmoqlar va tez aytish yangi so'z va iboralarni kiritib, bolalarning so'z boyligini kengaytirishga yordam beradi.
- Fonemik xabardorlik: tez aytish bolalarga o'qish qobiliyatlari uchun asos bo'lgan tovush naqshlari va fonikalarni tushunishga yordam beradi.
- Gap tuzilishi: tez aytish ni tinglash va o'qish bolalarga jummlar tuzilishini va grammatikani tushunishga yordam beradi.

2. Kognitiv ko'nikmalar:

- Tanqidiy fikrlash: topishmoqlarni yechish bolalarni tanqidiy va analitik fikrlashga undaydi.
- Masala yechish: topishmoqlar ijodiy yechimlarni talab qiladigan, masala yechish ko'nikmalarini rivojlantiradigan masalalarni taqdim etadi.
- Xotirani yaxshilash: tez aytish va topishmoqlarni yodlash xotira va eslash qobiliyatini yaxshilaydi.

3. Ijtimoiy va hissiy rivojlanish:

- Ishonchni mustahkamlash: topishmoqlarni muvaffaqiyatli yechish va tez aytish ni o'qish bolalarning ishonchini oshiradi.
- Ijtimoiy o'zaro ta'sir: topishmoq va tez aytish ni o'z ichiga olgan guruh faoliyati ijtimoiy o'zaro ta'sir va jamoaviy ishlashga yordam beradi.
- Hissiy ifoda: tez aytish va topishmoqlar ko'pincha hazil va o'yin elementlarini o'z ichiga oladi, bu bolalarga his-tuyg'ularini ifoda etish va umumiy kulgidan zavqlanish imkonini beradi.

4. Adabiy qadrlash:

- Adabiyotga erta muhabbat: topishmoq va tez aytish bilan shug'ullanish adabiyotni erta qadrlash va o'qish quvonchini kuchaytiradi.
- Hikoya qilish qobiliyati: tez aytish va topishmoqlar ko'pincha hikoya qiladi, bolalarga hikoya tuzilmalarini tushunishga yordam beradi.

Maktabgacha yoshdagi jumboq va tez aytish ustida ishlash usullari

1. Kundalik topishmoq vaqti:

- Topishmoqlar uchun har kuni ma'lum vaqt ajrating. Oddiy, yoshga mos topishmoqlardan boshlang va bolalar usta bo'lishlari bilan qiyinchilikni asta-sekin oshiring.

2. Qofiya va topishmoq kitoblari:

- Jumboq va tez aytish to'plamidan iborat kitoblardan foydalaning. Bolalarga ovoz chiqarib o'qing va ularni topishmoqlarni taxmin qilish va tez aytish ni o'qish orqali ishtirok etishga undang.

3. Interaktiv tadbirlar:

- Topishmoq ovlari: bolalar sovrin yoki yakuniy manzilga olib boradigan bir qator topishmoqlarni echadigan topishmoq ovini yarating.
- Rhyme talluqli o'yinlar: qofiya so'zlar yoki rasmlar bilan kartalari foydalanish va bolalar ularni mos bor.

4. Musiqa va harakatni qo'shing:

- Harakatlar yoki raqslarni o'z ichiga olgan qo'shiq va tez aytish dan foydalaning. Bu kinestetik o'quvchilarga yordam beradi va o'rganishni qiziqarli va qiziqarli qiladi.

5. Hikoyalar seanslari:

- Hikoyalar mashg'ulotlariga jumboq va tez aytish ni qo'shing. Bolalarni qofiyali hikoyalarning oxirini taxmin qilishga yoki etishmayotgan so'zlarni tez aytish ga to'ldirishga undang.

6. San'at va hunarmandchilik faoliyati:

- Bolalarga sevimli topishmoqlari yoki tez aytish i asosida rasm yoki hunarmandchilik yaratishlarini so'rang. Bu badiiy ifodani adabiy mahorat bilan birlashtiradi.

7. Tengdoshlarning o'zaro ta'siri:

- Bolalarni juftlashtiring yoki topishmoqlarni echish va qo'fiyalash uchun kichik guruhlar yarating. Bu jamoaviy ishlashga yordam beradi va ijtimoiy ko'nikmalarni oshiradi.

8. Texnologiyadan foydalanish:

- Interaktiv topishmoq va qo'fiya faoliyatini taklif qiluvchi ta'lim dasturlari va onlayn resurslarni birlashtiring. Ekran vaqtining boshqa ta'lim shakllari bilan muvozanatlanganligiga ishonch hosil qiling.

9. Ota-onalarning ishtiroki:

- Ota-onalarni uyda topishmoq va qo'fiya bilan shug'ullanishga undash. Ularni qiziqarli oilaviy faoliyatga aylantirish uchun resurslar va g'oyalar bilan ta'minlang.

Topishmoqlar va tez aytish maktabgacha adabiy ta'limda kuchli vositadir. Ular til ko'nikmalarini, kognitiv rivojlanishni va ijtimoiy-emotsional o'sishni oshiradi. Topishmoqlar va tez aytish ustida ishlash uchun turli xil qiziqarli va interaktiv usullarni o'z ichiga olgan holda, o'qituvchilar yosh bolalarda adabiyotga umrbod muhabbat uyg'otadigan boy va yoqimli o'quv muhitini yaratishi mumkin.

Topishmoqlar bir vaqtning o'zida ko'ngil ochish va tarbiyalash qobiliyati tufayli erta bolalik ta'limida samarali vositadir. Jumboqlarning interaktiv tabiati ijtimoiy ta'lim nazariyalarini qo'llab-quvvatlaydi va faol ishtirok etishni rag'batlantiradi. Jumboqlarni birlashtirganda, o'qituvchilar jumboqlarning tegishli darajada qiyin va inklyuziv bo'lishini ta'minlash uchun bolalarning rivojlanish bosqichi va tilni bilishini hisobga olishlari zarur.

Xulosa. Topishmoqlar maktabgacha yoshdagi bolalarning kognitiv, lingvistik va ijodiy rivojlanishiga sezilarli hissa qo'shadi. O'qituvchilar ushbu imtiyozlarni maksimal darajada oshirish uchun jumboqlarni o'qitish amaliyotiga muntazam ravishda kiritishlari tavsiya etiladi. Kelajakdagi tadqiqotlar topishmoqqa asoslangan ta'limning uzoq muddatli ta'sirini va uni turli xil ta'lim sharoitida qo'llashni o'rganishi mumkin. Bundan tashqari, jumboqlarni o'z ichiga olgan tuzilgan o'quv dasturini ishlab chiqish erta bolalik davridagi adabiy ta'limni yanada oshirishi mumkin.

Turli xil topishmoq turlari: turli xil o'rganish uslublarini qondirish uchun turli xil topishmoqlardan, shu jumladan vizual va eshitish topishmoqlaridan foydalaning.

Izchil mashq: o'rganishni mustahkamlash uchun topishmoqlarni kundalik ishlarga qo'shish.

Ota-onalar bilan hamkorlik: sinfdan tashqari o'qishni kengaytirish uchun ota-onalarni topishmoq yechish jarayoniga jalb qilish.

Kasbiy rivojlanish: o'qituvchilarni o'qitishda jumboqlardan samarali foydalanish bo'yicha treninglar o'tkazish.

Maktabgacha adabiy ta'limga jumboqlarni kiritish orqali o'qituvchilar yosh bolalarning yaxlit rivojlanishiga yordam beradigan rag'batlantiruvchi va boyituvchi o'quv muhitini yaratishi mumkin.

Adabiyotlar:

1. Q.Husanboyeva, M.Hazratqulov, Sh.Jamoldinova " Boshlang'ich sinflarda adabiyot o'qitish metodikasi " kitobi. Toshkent -2020.
2. G`afforova T., Shodmonov E., Eshurdiyeva G. O`qish kitobi: 1-sinf uchun darslik.- Toshkent: Sharq, 2007.- 128 b.
3. Shojalilov A., Toshmatova G., Matjonov S., Sariyev Sh. O`qish kitobi: 4-sinf uchun darslik. – Toshkent: O`qituvchi, 2002. – 336 b.
4. Jumaboyev M. Bolalar adabiyoti va folklor. – Toshkent: Adabiyot jamg`armasi, 2006. – 216 b.

РЕЗЮМЕ

Ushbu maqolada topishmoqlarning maktabgacha yoshdagi bolalarning adabiy ta'limidagi ahamiyati o'rganilgan. Jumboqlar kognitiv rivojlanish, tilni o'zlashtirish va ijodiy fikrlashda muhim rol o'ynaydi. Mavjud adabiyotlarni tahlil qilish va topishmoqlarni erta bolalik ta'limiga qo'shishning amaliy usullarini o'rganish orqali ushbu tadqiqot o'qituvchilar uchun foyda va samarali strategiyalarni ta'kidlaydi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, topishmoqlar so'z boyligini, tushunishni va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini oshiradi. O'qituvchilar uchun jumboqlarni sinfda qanday amalga oshirish bo'yicha tavsiyalar ham berilgan.

РЕЗЮМЕ

В данной статье рассматривается значение загадок в литературном воспитании детей дошкольного возраста. Головоломки играют важную роль в когнитивном развитии, овладении языком и творческом мышлении. Анализируя существующую литературу и исследуя практические способы включения головоломок в дошкольное образование, это исследование подчеркивает преимущества и эффективные стратегии для педагогов. Результаты показывают, что загадки улучшают словарный запас, понимание и навыки решения проблем. Также даны рекомендации для учителей о том, как решать головоломки на уроках.

SUMMARY

This article examines the importance of riddles in the literary education of preschool children. Puzzles play an important role in cognitive development, language acquisition and creative thinking. By analyzing the existing literature and exploring practical ways to incorporate puzzles into early childhood education, this study highlights the benefits and effective strategies for educators. Results show that riddles improve vocabulary, comprehension, and problem-solving skills. Recommendations for teachers on how to implement puzzles in the classroom are also provided.